

dent-s'koyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi "Stosunki mizh tserkovoyu ta derzhavoyu: protystoyannya," stina rozmezhuuvannya "chy spivpratsya", L'viv, 1998. 32-51 s.

4. Kazanova KH. Modeli vidokremlennya Tserkov vid derzhavy // Svoboda viroviznannya. Tserkva i derzhava v Ukraini: Materialy

mizhnarodnoyi naukovoї konferentsiyi, (m. Kyiv, 28-30 veresnya) – Kiev, Ukr. Pravnycha Fundatsiya. Vydavnytstvo "Pravo", 1996. 94 s.

5. Brian T. Religious Right: A Historical Perspective. Religious Liberty in Western thought edited by Noel B. Reynolds W. Cole Durham, Jr. – Atlanta, Georgia, 1996. p. 36-50.

Надійшла до редколегії 15.07.20

М. И. Нестерова

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ПОНЯТИЕ РЕЛИГИОЗНОЙ СВОБОДЫ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Рассмотрено понятие религиозной свободы, историю его развития, концепции религиозной свободы в актах международных организаций, а также законодательство Украины; проанализированы особенности совершенствования и тенденции внесения изменений в понимании религиозной свободы в разные эпохи и культурно-исторические периоды развития общества; выделены проблемные моменты и перспективные достижения украинского законодательства в вопросах, касающихся религиозной свободы и прав верующих.

Ключевые слова: религия, права человека, религиозные права, религиозная свобода, государственно-церковные отношения.

Mariia Ivanivna Nesterova

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE CONCEPT OF RELIGIOUS FREEDOM: HISTORY AND MODERNITY

The concept of religious freedom, the history of its development, the concept of religious freedom in acts of international organizations, as well as the legislation of Ukraine is considered. Human rights and freedoms do not depend on the socio-economic structure of the state and the level of its development. They should be provided to every person and guaranteed by the country's Constitution and national legislation. It should be noted that the relevance of the issue of international human rights standards (including religious freedom) has become much more acute for our country. No one should be subjected to coercion that diminishes his will to have or accept a religion or belief of his own choosing. Freedom to manifest religion or belief is subject only to restrictions established by law and necessary to protect public safety, order, health, and morals. The features of improvement and trends of changes in the understanding of religious freedom in different epochs and cultural and historical periods of the development of society are analyzed. For a meaningful understanding and clarification of all controversial issues related to the issues of freedom of religion, the origin and perception of it by thinkers and religious traditions of past centuries are considered. The problematic moments and promising achievements of the Ukrainian legislation in matters relating to religious freedom and the rights of believers are highlighted. Freedom of conscience and freedom of religion occupy an important place in the system of personal rights. Guaranteeing the equality of churches before the law, our state recognizes and abides by the provisions, none of them can claim a dominant role in society and the status of a state, and national interests should prevail over the interests of any religious organization.

Keywords: religion, human rights, religious rights, religious freedom, state-church relations.

УДК 261.6

DOI:10.17721/sophia.2020.15.6

С. В. Степанченко, асп.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-3035-358X

e-mail: StepanchenkoStanislav@gmail.com

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МЕТАФОРИ "ПОСУДИНА" У СВІТЛІ РУКОПИСІВ МЕРТВОГО МОРЯ: НОВІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

*Відомо, що текст 1 Солунян 4:4 став *Cruх Interpretum* для його дослідників. Починаючи з періоду Отців Церкви, текст мав три суперечливі інтерпретації. Сучасні дослідження продовжили цю тенденцію. Відкриття в 40-х роках ХХ ст. рукописів Мертвого моря, дали змогу по новому подивитись на деякі проблемні тексти Нового Заповіту. Так, зокрема два тексти 4QSam^b та 4Q416 2 ii 21 проливали світло на дискусію стосовно 1 Солунян 4:4. Як виявилось при ближчому дослідженні, їхня інтерпретація теж неоднозначна, що, у свою чергу, породило нову хвилю дискусії. Було запропоновано три варіанти розуміння текстів. Консенсусу так і не вдалось досягти. Пропонується аналіз та критика існуючих тлумачень двох текстів з корпусу рукописів Мертвого моря 4QSam^b та 4Q416 2 ii 21. Так, дослідження показало, що інтерпретація слова 'לָדָבַר' в рукописах Мертвого моря вірогідніше вказує на евфемізм, для позначення чоловічих геніталій. Дану інтерпретацію забезпечує палеографія тексту, аналіз слововживання та контекст. В такому разі тексти сувоїв Мертвого моря можуть проливати світло на розуміння уривку 1 послання до Солунян 4:4.*

Ключові слова: посудина, жінка, геніталії, 'לָדָבַר', σκεῦός.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що існує досить однобічне розуміння метафори "посудина" в біблійних дослідженнях. Тексти рукописів Мертвого моря мають велике значення для реконструкції богословських та світоглядних чинників авторів Нового Заповіту і можуть пролити світло на розуміння окремих складних уривків Нового Заповіту.

Постановка проблеми. Відомо, що текст 1 Солунян 4:4 став *Cruх Interpretum* для його дослідників. Починаючи з періоду Отців Церкви, текст мав три суперечливі інтерпретації. Сучасні дослідження продовжили цю тенденцію. Відкриття в 40-х роках ХХ ст. рукописів Мертвого моря дали змогу по-новому подивитись на деякі проблемні тексти Нового Заповіту. Так, два тексти 4QSam^b та 4Q416 2 ii 21 проливали світло на дискусію стосовно 1 Солунян 4:4. Але при ближчому дослідженні виявилось, що їхня інтерпретація теж неоднозначна,

що, у свою чергу, породило, нову хвилю дискусії. Так, було запропоновано три варіанти розуміння текстів. Консенсусу не вдалось досягти досі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Текст 4QSam^b досліджували Ф. Кросс, Д. Фрідман, П. Андерсен. Текст 4Q416 2 ii 21 став предметом багатьох публікацій, серед найважливіших можна виокремити такі: Дж. Страгнелл, Д. Харінгтон, Т. Елгвін, Дж. Сміт, М. Кістер, Б. Уолд, Ф. Мартінес.

Постановка завдання. Метою дослідження є критичний аналіз інтерпретацій двох текстів з корпусу рукописів Мертвого моря, це 4QSam^b та 4Q416 2 ii 21.

I. 1 Сам. 21:5-6. MT, LXX, DSS 4QSam^b

1 Сам. 21:5-6 MT

וַיֵּן הַכֶּהֱן אֶת־דָּוָד וְאִמְרוּ אֵין־לָהֶם הֵל אֶל־תַּחַת יְדֵי כִּי־אִם־לָהֶם
קִדָּשׁ וְשֵׁ אִם־נִשְׁמְרוּ הַנְּעָרִים אֲךָ מֵאִשָּׁה

וַיֵּן דָּד אֶת־הַכֶּהֵן וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי אִם־אֲשָׁא עֲצָרָה־לְנִי תִּמְלֹךְ שְׁלֹשׁ
בְּצִיָּתַי וַיְהִי כִּלְי־הַנְּעָרִים שְׂדֵךְ וְהוּא דָרָךְ הִלְ יִרְאֵי כִי הַיּוֹם יִקְרָא בְּכֹל־
1 Sam. 21:5-6 LXX

"καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἱερεὺς τῷ Δαυὶδ καὶ εἶπεν οὐκ εἰσὶν ἄρτοι βέβηλοι ὑπὸ τὴν χεῖρά μου ὅτι ἅλλ' ἢ ἄρτοι ἄγιοι εἰσὶν εἰ πεφυλαγμένα τὰ παιδάριά ἐστιν ἀπὸ γυναικός καὶ φάγεται. καὶ ἀπεκρίθη Δαυὶδ τῷ ἱερεῖ καὶ εἶπεν αὐτῷ ἅλλα ἀπὸ γυναικός ἀπεσχήμεθα ἐχθές καὶ τρίτην ἡμέραν ἐν τῷ ἐξέλθειν με εἰς ὁδὸν γέγονε πάντα τὰ παιδάρια ἡγνισμένα καὶ αὐτὴ ἡ ὁδὸς βέβηλος διότι ἁγιασθήσεται σήμερον διὰ τὰ σκεύη μου".

З наведеного тексту очевидно, що на запитання священника стосовно того, чи були з ними жінки, тобто чи мали вони інтимні стосунки з жінками, що зробило б їх ритуально не чистими, Давид відповідає, що жінок не було при них, і що "л" "посудини" слуг чисті. З контексту ясно, що мова йде про чоловічі геніталії слуг Давида, в сенсі, що вони не мали інтимних зв'язків із жінками, тому їх "посудини" геніталії чисті. Фоном для такого розуміння може бути текст з Лев. 15:16-18, де мова йде про ритуальні зобов'язання стосовно інтимних стосунків чоловіка і жінки.

У Септуагінті в цьому місці з'являється інше слово, пánτα "всі". Кросс, у статті 1955 р., коментуючи один із найстаріших рукописів Мертвого моря, третій фрагмент тексту 1 Sam. 21:3-7 з четвертої печери 4QSam^b, де текст підтримує читання LXX, вказує, що, можливо, читання 4QSam^b (ל) та LXX (пánτα) переважають над читанням масоретського тексту (ל). Появу в масоретському тексті іншого читання Кросс пояснює тим, що, можливо, переписувач хотів узгодити текст із вказівкою на посудини (ל) нижче в цьому ж тексті [2, с. 168].

Майже через 40 років в Revue de Qumrân Девід Фрідман та Френсіс Андерсен знову звернули увагу на цей текст [2, с. 15–16]. Автори справедливо поставили під сумнів тезу Кросса про перевагу читання 4QSam^b та LXX над масоретським читанням. Фрідман зауважує, що по-перше, Кросс мав невірну передумову, надаючи тексту 4QSam^b превалюючого статусу тільки тому, що він створений раніше за масоретський текст (приблизно середина II ст. до н. е.), і тому відображає ранню традицію, як і Септуагінта.

По-друге, пояснення Кросса не має текстуальних підстав, оскільки в 4QSam^b друга частина вірша не збереглася, тому це виключно гіпотетичне припущення, і в такому разі ми не знаємо, який текст був перед переписувачем, тобто чи збігалося читання ל в кінці 6 вірша з текстом сувою 4QSam^b в цьому ж місці. По-третє, вживання ל нижче в тексті показує, що питання полягає у святості ל воїнів Давида. Весь цей діалог Давида і священника виглядає досить дивним, оскільки не зрозуміло, як священний статус їх ל визначає право їсти священний хліб? Однозначно, що обидва фактори пов'язані із сексуальним контактом з жінками, і це дає можливість, що їх ל буде занечищенням. Фрідман має рацію, коли стверджує, що якраз це нерозуміння, вірогідно, і стало причиною того, що підштовхнуло в якийсь момент переписувачів в Кумрані замінити складне ל на простіше ל, як це в 4QSam^b [2, с. 15].

Більше того, ל в єврейській Біблії ніколи не вживається в загальному значенні "тіло". Більш загальний термін для цього ש. Тому як контекст, так і слововживання вказує на те, що в 1 Sam. 21:6 ל означає евфемізм для чоловічих геніталій.

II. 4Q416 2 ii 21

Ще один приклад вживання слова було знайдено в документах Мертвого моря, але вже не в Біблійних текстах, а в сектантській літературі, так званих Текстах Мудрості або Наставах. Уривок з 4Q416 2 ii 21

містить слово ל як евфемізм для чоловічого статевого органу:

[7, с. 850] "ל לא תקל לך חכה"

"А також не ставтеся з презирством (не нехтуйте) до (посудини) вашого лона".

Ще до офіційної публікації в Discoveries in the Judaean Desert 34, частина текстів із четвертої печери була опублікована в 1991 р. Вахолдером та Абегом [12, с. 170]. Ця публікація спричинила дискусію в розумінні деяких текстів. Зокрема, це стосувалось уривку з 4Q416 2 ii 21. Так, у 1996 р. Джон Страгнелл, один із видавців Discoveries in the Judaean Desert, опублікував статтю, де запропонував інтерпретацію рядка ל לא תקל לך חכה як вказівку на жінку та стосунки у шлюбі [10]. Слідуючи усній пораді П. Бенуа, що текст може пролити світло на уривок 1 Сол. 4:4, Страгнелл пов'язав текст 4Q416 2 ii 21 з 1 Солунян 4:4. Інше розуміння тексту висловив колега Страгнелла і співавтор – Торлейф Елгвін. У статті 1997 р. він стверджує, що іменник ל треба розуміти як евфемізм для чоловічих геніталій [5]. В офіційному виданні 1999 р., розуміння тексту продублювалось Харінгтоном та Страгнеллом за попередньою статтею Страгнелла [11]. Консенсусу у розумінні тексту так і не вдалось досягти. У 2001 р. до дискусії приєднався Джей Сміт. Він підтримав прочитання рядка за Торлейфом, додаючи нову аргументацію [9]. В 2003 р. Менахем Кістер у статті пропонує нове альтернативне читання лінії [6]. Так, звертаючись здебільшого до верхнього контексту 21 рядка, він усуває будь-який зв'язок із текстом листа до Солунян і пропонує читати фразу як "не [відповідно] частині, яка належить вам" У відповідь Кістеру, Бенжамін Уолд в 2005 р. пише статтю, де спростовує ідею Кістера [13]. Флорентіно Гарсія Мартінес сказав останнє слово в цій дискусії у статті 2006 р. [7]. Але консенсусу так і не вдалось досягти. Нижче ми розглянемо ключову аргументацію трьох підходів та висловимо критичні зауваження щодо цього. Далі зазначимо власний погляд.

2.1.1. "ל לא תקל לך חכה" – "не ставтеся безчесно до (дружини, жінки) твого лона"

Джон Страгнелл розглядає уривок 4Q416 2:21 у ширшій площині проблеми ідентичності кумранської общини, а саме в контексті питання целібату. Відомо, що з одного боку, археологічні дані, з іншого – свідчення Йо-сипа Флавія та Філона і з третього – тексти з самої кумранської общини настільки суперечливі, що унеможливили будь-який консенсус серед фахівців стосовно того, чи община Кумрану практикувала целібат чи одружувалась. Так, Страгнелл у статті розглядає два тексти, які опосередковано підтримують тезу, що в общині можливо практикувався шлюб. Один з текстів – це 4Q416 2:21, який за Страгнеллом говорить про стосунки у шлюбі. Ця теза виходить із таких спостережень:

По-перше, як правильно читати фразу ל חכה. Фактично слово חכה[ח] може читатись із вавом חכה[ח], оскільки ні перший, ні другий варіант фрази не має входження в єврейській Біблії. Якщо прийняти читання חכה[ח], ל חכה означає "жінка твого лона", якщо прийняти читання חכה[ח], ל חכה означає "твоя законна дружина". В цьому ж тексті в 4 колофоні 5 рядку зустрічаємо подібну фразу חכה חכה, яка по суті синонімічна уривку 2:21. Ця фраза може свідчити про перевагу все-таки חכה[ח] ל над חכה[ח] ל [10, с. 538–539].

По-друге, що означає слово חכה? Найближчий контекст не прояснює цього слова, як і рядка в цілому. За Страгнеллом, слово חכה[ח] або חכה[ח] дає змогу зрозуміти весь рядок як відсилку на безчестя "посудини" мудреця. З іншого боку, він визнає, що ל як взаємозамінне з חכה "жінка", маловірогідне і потребує більше свід-

чень із біблійного, кумранського та мішнаїтського іврити. В угаритській та моавітській мовах, також в Суд. 5:30, метафорично, для позначення жінки, зустрічається слово נָר , але воно не має акценту на сексуальний контекст. Далі автор вказує, що найбільш чіткий випадок вживання נָר у значенні "жінка" в цілому міститься у Вавилонському талмуді Меґ 12b, також кілька паралелей присутні в арамейській мові. Страгнелл робить висновок, так як і נָר "жінка", נָר не обов'язково мусить вказувати на орган, але може означати всю особу в цілому. Тому, коли נָר вживається в літературних текстах, таких як 4Q416, воно може стосуватись або законної дружини, або наложниці. Страгнелл вважає, що автор розширює правило в уривку Повт. 27:16 і на свою дружину: $\text{וְאִתְּךָ מִקְּלֶה אֲרֹרֶךָ}$ "Проклятий той, хто легковажить свого батька та свою матір!" [10, с. 539–540].

2.2. " נָר $\text{לֹא תִקַּח לְךָ לֵרֵכֶתְךָ}$ " – "не ганьбїть посудини (генїталїї) вашого лона"

Таке прочитання рядка вперше було запропоноване Толрейфом Елґвіном [5]. Пізніше його підтримав Дж. Сміт [9]. Загалом інтерпретація будується на такій аргументації.

По-перше, стосовно נָר або נָרִיקָה . Автор 4Q416 не розрізняв написання вав та йод. Але прочитання נָרִיקָה менш вірогідне, оскільки не має входження в біблійному корпусі. Прочитання נָרִיקָה לֹא більше вірогідне, оскільки має деякі сексуальні конотації. Слово נָרִיקָה "лоно" в Біблії зазвичай вживається в контекстах із сексуальною конотацією, наприклад Бут. 16:5; Повт. 13:7; 28:54, 56; 2Сам. 12:8; 1Цар. 1:2; Мих. 7:5; Прип. 5:20; 6:27 [5, с. 606-607].

По-друге, як розуміти слово נָר ? Толрейф пропонує розуміти його як евфемізм для чоловічих генїталїй. Він зазначає, що подібне вживання зафіксоване в єврейській Біблії, зокрема це текст 1 Сам. 21:6. Відомо, що тексти мудрості, як і багато інших текстів рукописів Мертвого моря, зазнавали сильного впливу біблійного стилю. Вірогідно, що фраза נָרִיקָה לֹא для позначення чоловічих генїталїй, перебувала під впливом виразу נָרִיקָה "жінка твого/його лона" Повт. 13:7, 28:54 і вживання נָרִיקָה "посудина" в 1 Сам. 21:6 [5, с. 608].

Окрім цього, контекст допомагає зрозуміти уривок як вказівку на гідний та скромний спосіб життя. Останні рядки в тексті говорять про правильні манери під час прийому їжі і застерігають від надмірностей. Рядок 19 говорить про відсутність одягу. Тому логічна інтерпретація, за Толрейфом, рядка "не ганьбїть посудину вашого лона" така: "пам'ятайте, потрібно бути належно вдягненими під час їжі, щоб не розкрити своє лоно з його органом" [5, с. 608].

Джей Сміт зауважив ще одну важливу деталь. Автор текстів мудрості і Апостол Павло описують поведінку членів спільноти, характеризуючи її як "честь" κτῶσθαι ἐν...τιμῆ та לֵקַל . В іншому тексті 1Кор.12:22-24 Павло подібно до попередніх текстів також пов'язує "честь" τιμῆ та сексуальний контекст [9, с. 504].

2.3. " נָר $\text{לֹא תִקַּח לְךָ לֵרֵכֶתְךָ}$ " – "не [відповідно] частини, яка належить вам"

Менахем Кістер пропонує чотири аргументи на підтримку свого прочитання. По-перше, в контексті 19 та 20 рядка 21 рядок розглядається ним як продовження попередніх рядків і тому повинен мати подібну тему. По-друге, він маркує слово לֵקַל породу ніфаль (nif' al) (tikkal), замість хіфіль (hif' il), як це було запропоновано видавцями Discoveries in the Judaean Desert 34. Такий крок вмотивований тим, що Менахем розглядає слово לֵקַל як антонім для לֵקַל . По-третє, прочитання слова נָרִיקָה змінює на נָרִיקָה . І останнє, головне слово в рядку, яке змінює значення всієї фрази, לֹא Кістер читає як לֹא

або לֹא , зазначаючи, що з погляду палеографії тексту це можливо в сувоях Мертвого моря. Остаточний варіант прочитання уривку Кістером виглядав так: "не [відповідно] частині, яка належить вам" [6, с. 366–369].

2.4. Аналіз та критика інтерпретацій.

Окресливши головні інтерпретації та аргументацію, нижче спробуємо критично проаналізувати три підходи та, висловивши деякі заперечення, зазначимо власну позицію.

Стосовно першого варіанту прочитання, запропонованого Страгнеллом. Важливо, що він не відкидає, що для давньоєврейської мови вживання נָר як генїталїй характерно. Також він визнає, що для грецької мови це одне із загальноприйнятих евфемізмів "посудина" для чоловічих генїталїй. Окрім цього, радикальний поворот від נָר до נָר не дуже переконливий. Теза Страгнелла, чому б נָר не може стосуватись в цілому всієї особистості як і נָר – непереконлива і взагалі не зрозумілий такий перехід. Більш очевидно є думка, що якраз тому і вжито נָר , щоб відділити від נָר або נָר . В цілому аргументація Страгнелла не переконлива, тим паче очевидна позиція автора, розглядати цей уривок в контексті дискусії присутності і ролі жінок у кумранській общині.

Окрім того, виглядає незрозумілим, чому саме в цьому контексті має з'являтися уривок про жінку? Лінія виглядає ізольованою, поза контекстом, тим паче, що нижче, пізніше, з'явиться досить довгий уривок про стосунки чоловіка та дружини 4Q416 2 iii 20 – iv 13.

Далі, автор тексту 4Q416 використовує נָר , коли він хоче сказати про дружину, $\text{כִּי תִקַּח לְךָ נָרִיקָה}$ "коли ти береш дружину в своєму скромному маєтку..." 4Q416 2 iii 20. Коли він хоче підкреслити подружній союз між чоловіком та дружиною, він вживає נָרִיקָה נָרִיקָה , наприклад, $\text{וְאִתָּה לֵיחַד עִם נָרִיקָה כִּי הִיא שָׂרָה עַל[וֹתְךָ]}$ "будь разом з дружиною твого лона, бо вона є рідною тобі" 4Q416 2 iv 5, в попередніх рядках написано "і ти будеш її бажанням, і вона буде одним тілом з тобою". Тому використання נָרִיקָה לֹא очевидно вказує не на дружину, а на щось інше. Тим паче, що в єврейській літературі періоду другого храму і в Танаху, не має жодного прецеденту, де б נָרִיקָה вживалось для позначення дружини.

Прочитання тексту запропоноване Менахемом Кістером на перший погляд виглядає переконливою. Але як показав у своєму дослідженні Бенжамін Уолд, з погляду палеографії та контексту вона найменш переконлива з трьох запропонованих інтерпретацій [13, с. 205]. Нижче розглянемо частково його критику Кістера та висловимо деякі свої критичні спостереження щодо цього.

По-перше, з погляду палеографії немає підстав стверджувати, що написання бет превалює над каф у слові נָר . Для цього просто немає доказів, це виключно припущення [13, с. 206]. Хоча за проханням Кістера, Еліша Кімрон наново проаналізував оригінал тексту в Музеї Ізраїлю і підтвердив його прочитання. В будь-якому разі, ні фотографія у виданні Discoveries in the Judaean Desert 34, ні оригінальний вигляд рукопису не містять збереженої частини літери, до якої апелює Менахем.

По-друге, пропозиція Кістера стосовно прочитання נָרִיקָה замість נָרִיקָה , на жаль, також не переконлива. Окрім того, що в біблійному корпусі נָרִיקָה не вживається, в корпусі текстів кумрану теж немає жодного входження. В той час як נָרִיקָה також не зустрічається в Єврейській Біблії, але має три входження в корпусі текстів кумрану [13, с. 207–208].

Третя інтерпретація, запропонована Елґвіном Толрейфом і підтримана Джеймем Смітом, виглядає досить переконливо. По-перше, він має рацію стосовно контексту, оскільки відомо про есеїв, що вони мали жорсткі правила поведінки. Текст Статуту громади, наприклад,

передбачав покарання у вигляді покаяння протягом шести місяців, якщо член общини ходив оголеним в полі зору іншого члена общини. Також призначалося десять днів покарання для того, хто розкривав свої геніталії (буквально "свою руку") так, що їх можна було бачити 1QS 7.12-14.

По-друге, хоча на перший погляд здається, що вживання двох різних слів 'לז і ת' для позначення геніталій є сумнівним, але для такого великого корпусу, як сувої Мертвого моря, це не є проблемою. Тим паче, що 'לז зафіксовано в Біблійному корпусі для позначення геніталій чоловіка.

По-третє, таке значення слова 'לז як евфемізм, зафіксовано в равнінській літературі. У Вавилонському талмуді, трактаті "Середні ворота", описана ситуація, коли цар Юда (прибл. 180 р. н. е.) просить вдову рабі Елеазара сина Шимона вийти за нього заміж. У свою чергу, вона шле йому відповідь לֹחַם וְשִׁמְלֵשׁ וְשִׁטָּה לֹחַם וְשִׁמְלֵשׁ "чи можливо, щоб посудина, яка вживалась святою людиною, вживалась світською?" Мова йде про те, що її посудина, в сексуальному сенсі, вживалась рабином священником, і тепер неможливо, щоб вона використовувалась простою людиною, знову ж таки, йдеться про сексуальний контекст. Можливий висновок тут, що слово 'לז широко вживалось як евфемізм, починаючи з 1 Сам. 21:6 і в мішнаїтський та талмудичний періоди вживалось як евфемізм і для жіночих геніталій.

І останнє, цікаво те, що в багатьох давніх і сучасних мовах, слово "посудина (геніталії) вашого лона" виглядає більш переконливо, відповідно до аналізу вище. Такий висновок робить можливим, по-перше – палеографія, по-друге – слововживання, по-третє – контекст.

Отже, прочитання הַיָּמִין לְכַלֵּי הַלֵּבָב וְגַם לְכַלֵּי הַלֵּבָב в перекладі "не ганьбіть посудини (геніталії) вашого лона" виглядає більш переконливо, відповідно до аналізу вище. Такий висновок робить можливим, по-перше – палеографія, по-друге – слововживання, по-третє – контекст.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Розглянувши два тексти із сувоїв Мертвого моря 4QSam^b та 4Q416 2 ii 21, як загальні висновки зазначимо такі нюанси. По-перше, як було показано, слово 'לז в цих текстах вживається як евфемізм у значенні чоловічих геніталій. Цей висновок

уможливлює важливий контекст для розуміння 1 Послання Апостола Павла до Солунян 4:4, а саме, що при інтерпретації слова σκεῦός в цьому тексті необхідно враховувати можливість його інтерпретації і у значенні чоловічих "геніталій". По-друге, ця теза важлива, оскільки тепер вона забезпечує таке специфічне розуміння слова σκεῦός не лише для греко-римського контексту, що є безперечним, але й для юдейського. В такому разі тексти сувоїв Мертвого моря проливають світло на розуміння уривку 1 Сол. Павло, будучи юдеєм, але пишучи текст до солунської язичницької новонаверненої спільноти, вірогідніше виразив би настанови в тексті мовою, яка для нього була б природною і вкорінювалась у мові Танаху і юдейській традиції, але водночас була б і зрозумілою його язичницькій новоутвореній спільноті. Найкраще в такому сенсі слово для чоловічих геніталій для вираження контекстуальних сексуальних настанов і буде єврейське 'לז та давньогрецьке σκεῦός.

References

1. Adams, J. N. (1982). *The Latin sexual vocabulary*. Baltimore, Maryland, Johns Hopkins University Press.
2. Andersen, F., Freedman, D. (1989). Another look at "4QSam^b". *Revue De Qumrân*, 14(1), 15–16.
3. Ben-Amotz, D., Ben-Yehuda, N. (1982). *The World dictionary of Hebrew slang*. Tel Aviv: Zmora, Bitan.
4. Cross, F., (1955). The Oldest Manuscripts from Qumran. *Journal of Biblical Literature*, 74(3), 167–68.
5. Elgvin, T. (1997). To Master his own Vessel. 1 Thess. 4.4 in light of new Qumran evidence. *New Testament Studies*, 43(4), 604–619.
6. Kister, M. (2003). A qumranic parallel to 1Thess 4:4? Reading and interpretation of 4Q416 2 II 21. *Dead Sea Discoveries*, 10(3), 365–70.
7. Martínez F., Tigchelaar, E. J. C. (1997). *The Dead Sea Scrolls Study Edition*. 2 vols.; Leiden: Brill, 850–51.
8. Martínez, F. (2006). Marginalia on 4QInstruction. *Dead Sea Discoveries*, 13(1), 24–37.
9. Smith, J., 2001. Another look at 4Q416 2 ii.21, a critical parallel to First Thessalonians 4:4. *The Catholic Biblical Quarterly*, 63(3), 499–504.
10. Strugnell, J. (1996). More on wives and marriage in the Dead Sea scrolls: ("4Q416" 2 ii 21 [Cf. "1 Thess" 4:4] and "4QMMT" § B). *Revue De Qumrân*, 17(1/4 (65/68)), 537–47.
11. Strugnell, J., Harrington, D., Elgvin, T., Fitzmyer, J. A. (1999). *Qumran Cave 4. 24 : Sapiential texts. 2:4Q Instruction (Mûsâr Le Mēvîn): 4Q415ff.* (Discoveries in the Judaean desert 34). Oxford: Clarendon.
12. Wacholder, B. Z., Abegg, M. G. (1991). *A preliminary edition of the unpublished Dead Sea scrolls: The Hebrew and Aramaic texts from Cave Four*. Washington, D.C: Biblical Archaeology Society.
13. Wold B. (2005). Reconstructing and reading 4Q416 2 II 21: comments on Menahem Kister's proposal. *Dead Sea Discoveries*, 12(2), 205–211.

Надійшла до редколегії 11.07.20

С. В. Степанченко

Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, Украина

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ МЕТАФОРЫ "СОСУД" В СВЕТЕ РУКОПИСЕЙ МЕРТВОГО МОРЯ: НОВЫЕ НАБЛЮДЕНИЯ

Известно, что текст 1 Фессалоникийцам 4:4 стал *Crux Interpretum* для его исследователей. Начиная с периода Отцов Церкви, отрывок имел три противоречивые интерпретации. Современные исследования продолжили эту тенденцию. Открытие в 40-х годах XX ст. рукописей Мертвого моря позволили по-новому взглянуть на некоторые проблемные тексты Нового Завета. Так, в частности, два текста 4QSam^b и 4Q416 2 ii 21 проливали свет на дискуссию 1 Фессалоникийцам 4:4. Как оказалось при ближайшем исследовании, их интерпретация тоже неоднозначна, что, в свою очередь, породило новую волну дискуссии. Было предложено три варианта понимания текстов. Консенсуса так и не удалось достичь. Предлагается анализ и критика существующих толкований двух текстов из корпуса рукописей Мертвого моря 4QSam^b и 4Q416 2 ii 21. Исследование показало, что интерпретация слова 'לז в рукописях Мертвого моря вероятнее указывает на евфемизм для обозначения мужских гениталий. Данную интерпретацию обеспечивает палеография текста, анализ словоупотребления и контекст. В таком случае тексты свитков Мертвого моря могут проливать свет на понимание отрывка 1 Фессалоникийцам 4:4.

Ключевые слова: сосуд, женщина, гениталии, 'לז, σκεῦός.

Stanislav Viktorovich Stepanchenko

National Pedagogical Drahomanov University, Kyiv, Ukraine

INTERPRETATION OF THE METAPHOR "VESSEL" IN THE LIGHT OF THE DEAD SEA SCROLLS: NEW OBSERVATIONS

The texts of the Dead Sea Scrolls are great importance for the reconstruction of the theological and ideological factors of the authors of the New Testament and can shed light on the understanding of some difficult passages of the New Testament. It is well known that the text of 1 Thessalonians 4:4 became *Crux Interpretum* for its researchers. Since the period of the Church Fathers, the text has had three conflicting interpretations. Modern research has continued this trend. The discovery in the 40s of the XX century Dead Sea Scrolls, gave a new look at some problematic texts of the New Testament. Thus, the two texts 4QSam^b and 4Q416 2 ii 21 shed light on the discussion of 1 Thessalonians 4:4. But a closer examination revealed that their interpretation was also ambiguous, which in turn gave rise to a new wave of discussion. So, three options for understanding the texts were proposed. Consensus has not yet been reached. The text of 4QSam^b was studied by F. Cross, D. Freedman, P. Andersen. Text 4Q416 2 ii

21 has been the subject of many publications, among the most important are the following: J. Stragnell, D. Harrington, T. Elgwin, J. Smith, M. Kister, B. Wald, F. Martinez. The purpose of the study is to critically analyze the interpretations of two texts from the corpus of Dead Sea Scrolls, 4QSamb and 4Q416 2 ii 21. The article examines two important texts from the Dead Sea Scrolls, 4QSamb and 4Q416 2 ii 21, which shed light on a possible interpretation of a passage from Paul's corpus, 1 Thessalonians 4: 4. The 4QSamb study by scientists led to two interpretations of this passage. The article shows that understanding 4QSamb has a sexual context, and can locally indicate the male genitalia. The study of the text 4Q416 2 ii 21 led to the emergence of three radically different interpretations. Although each approach is well-argued and has its advantages, the paper has shown that the interpretation proposed by Elgwin Thorleif is more true in view of paleographic research, lexical analysis, and the immediate context of the passage. The article showed that the word '7D in the texts is used as a euphemism in the meaning of the male genitalia. This conclusion provides an important context for understanding 1 Thessalonians 4:4, that the interpretation of the word σκεῦός in this text must take into account the possibility of its interpretation in the sense of male "genitals".

Keywords: vessel, woman, genitalis, '7D, σκεῦός.

УДК 1:316]:616–036.21
DOI:10.17721/sophia.2020.15.7

В.Е. Туренко, канд. філос. наук, наук. співроб.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-0572-9119
e-mail: vitali_turenko@ukr.net,
В.А. Запорожець, магістр релігієзнавства, провідний фахівець
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-3045-2430
e-mail: viktorija_zaporozhets@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФЕНОМЕНУ ПАНДЕМІЇ У ФІЛОСОФІЇ, БОГОСЛОВ'Я І РЕЛІГІЄЗНАВСТВІ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Здійснено порівняльний аналіз пандемічного дискурсу в таких галузях людського знання, як філософія, богослов'я і академічне релігієзнавство.

Філософський дискурс, пов'язаний із феноменом пандемії, ставить за мету роздуми про співвідношення індивідуального і соціального, особистісного та політичного, свободи і несвободи. Через концепт "біополітики" філософія розглядає даний концепт як фактор сучасної влади, хоча в той же час епідемія стає основою для того, щоб по-особливому побачити Іншого і допомогти йому в нинішній кризовій ситуації.

Встановлено, що в богословському контексті пандемія є не лише карою Божою за людські провини, але також один із потенційних варіантів для самовдосконалення. Богословський дискурс розглядає не лише причини пандемій у людстві, але й намагається осягнути телеологічність її в житті кожної особистості.

Виявлено, що в академічному релігієзнавстві феномен пандемії розкривається в бінарній опозиції загроза-виклик. Відповідно, в рамках даного дискурсу здійснюється дослідження специфіки здійснення діяльності релігійних організацій, особливостей державно-конфесійних відносин, а також можливих наслідків від неї.

Ключові слова: пандемія, хвороби, богослов'я, академічне релігієзнавство, філософія, коронавірусна інфекція.

Коронавірусна інфекція, яка захопила світ у кінці 2019 р. і досі панує, спричинила в суспільстві великий резонанс. Це пов'язано з тим, що хоча це друга епідемія у XXI ст. [8], проте саме поява її викликала жваве обговорення серед фахівців як природничого спрямування, так і гуманітарного. Відповідно, перед людством дана ситуація поставила не стільки відповіді, скільки питання. Самому феномену пандемії глибокої та фундаментальної уваги особливо не приділялося науковцями різних галузей гуманітарного знання, це стосується і академічного релігієзнавства.

Втім, варто відзначити, що, на нашу думку, концептуальним буде це зробити на основі порівняльного аналізу разом із філософським і богословським дискурсом.

Отже, спробуємо здійснити компаративістику феномену пандемії на контексті таких дисциплін, як філософія, богослов'я та академічне релігієзнавство.

1. Філософська герменевтика пандемії: між сакральним і профанним.

Вітчизняна дослідниця В. Луканова виділяє такі підходи для філософського осягнення феномену пандемії:

1. архаїчний;
2. як феномен життя окремої особистості;
3. як проблема сучасного людства.
4. системно-структурний [6; 12].

Втім, на наш погляд, це не є досконалою структурою філософського розуміння пандемії. Вважаємо, що ключовою бінарною опозицією для філософської герменевтики досліджуваного феномену є індивідуальне та соці-

альне. На підтвердження цьому варто відзначити думку західного мислителя Д. Мануссакіса, який у праці "Місто хворе: Софокл, Фукідид і Камю про коронавірус" зауважує: "Чума – це хвороба громади, міста, поліса. По суті, можна сказати, що чума – це політична (political) хвороба. Як політична хвороба – чума виявляється як епідемічною – тобто випадковою, що приходить в мое тіло ззовні, від іншого – так і ендемічною, що виходить зсередини метафоричного тіла поліса, або "полісного тіла" (body politic). Бо поліс, поширюючи право на громадянство в ньому на кожного зі своїх членів, привласнює їх всіх собі (навіть ті, хто виключений з нього, виключаються з посиланням на нього). Хоч би що там було поза містом і не від міста – є його інше, адже поліс ґрунтується на цьому" [9].

Відповідно, у даній ситуації найбільш чітко простежується опозиція між особистісним та політичним, індивідуальним та соціальним. Епідемія найбільш яскраво виражає протиставлення суспільного буття та життя кожного з нас. Через це особливо важливим постає питання свободи і несвободи в такій кризовій ситуації.

Адже тут доречним буде згадати праці М. Фуко, який говорить про нові механізми керування соціальними спільнотами, запроваджуючи концепт "біополітики". Він, як зауважує П. Прес'ядо, "використовував поняття "біополітика", щоб описувати відносини, які влада встановлює із соціальним тілом в епоху модерну. Воно описує перехід від того, що він називає суверенним суспільством, в якому суверенітет визначається з погляду управління ритуалізації смерті, до "дисциплінарного сус-